

ZDENKO BALOG

povjesničar umjetnosti, voditelj kulturnog programa u Pučkom otvorenom učilištu u Križevcima

Graditeljska baština Hermana Celjskog i njezini odrazi u 15. stoljeću u zapadnoj Slavoniji

doktorska disertacija

Mentor: akademik Igor Fisković, red. prof.

Disertacija je obranjena 18. srpnja 2012. na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, pred povjerenstvom:

dr. sc. Predrag Marković, izv. prof.

dr. sc. Dijana Vukičević-Samaržija, znan. savj. akademik Igor Fisković, red. prof.

SAŽETAK

Obitelj Celjskih (Sanečkih), doživljava kratkotrajan procvat i uspon do najviših državnih časti tijekom razdoblja svega nešto duljeg od stoljeća, od prve polovine 14. stoljeća, kada stječu Celje i grofovski rang – do izumiranja roda Celjskih, smrću posljednjeg muškog nasljednika Ulricha II., 1456. godine. U političkom djelovanju, ali i u poticanju umjetničkih pothvata, izgradnji crkva, samostana, te civilne arhitekture, najistaknutiji ulogu ima Herman II. Celjski, djed posljednjeg Celjskog, Ulricha. Hermanovo djelovanje na čelu roda Celjskih proteže se od 1385. – 1435. godine. Iz njegovog razdoblja očuvan je velik broj spomenika crkvene i civilne arhitekture, nepokretne i pokretne plastike s obje strane granice – u Donjoj Štajerskoj i zapadnoj Slavoniji. Analizirajući djela za koja ima razloga datirati ih u njegovo razdoblje i neposredno poslije, utvrđujemo da Herman svojim djelovanjem donosi svježije srednjoeuropske utjecaje i odraze najsnažnijih gradilišta, Praga i Beča, da ostvaruje umjetničke dosege koji ranije nisu bili poznati na ovim prostorima, te da utjecaj graditeljskog djelovanja Hermana Celjskog prepoznajemo i kasnije, kroz djelovanje majstora odškoloranih na njegovim velikim gradilištima. Proučavajući graditeljsku baštinu, uključujući

nepokretnu, arhitektonsku plastiku, uočavamo snažne poveznice koje tijesno povezuju najveći broj spomenika. Radi se o poveznicama koje jasno ukazuju na djelovanje homogene skupine majstora, koja je nesumnjivo bila u stalnom angažmanu kod bogatog donatora. Ono što povezuje građevinske spomenike Hermanovog donatorskog kruga su – pored jasnih stilskih odrednica i visoke kvalitete izvedbe detalja i cjelina – značajne podudarnosti među klesarskim oznakama, korištenje kvadrangulacijske mreže, korištenje istog mjernog sustava, korištenje jedinstvenog oktogonalnog modula u konstruktivnim elementima i sl. Dodamo li tome niz doslovnih formalnih citata koji se ponavljaju od gradilišta do gradilišta, poput identičnih svodnih rebara, presjeka profilacije baza i sokla i drugih, jasno je da se ne radi samo o utjecaju gradilišta na gradilište, niti o uobičajenoj fluktuaciji majstora tijekom naučavanja, nego o gradilištima povezanim na svim razinama izvedbe, od korištenja istih koncepata planiranja, istog repertoara graditeljskih detalja, pa do korištenja istih građevinskih alata, mjerila i pomoćnih modula. Poklapanja znakova klesara, koja kao argument, sama za sebe uzimamo sa zadržkom, pored svih ostalih iznesenih opažanja, snaži sliku homogene majstorske skupine, koja se raspoređuje na nekoliko paralelnih gradilišta prema intenzitetu radova.

Formiranje ove majstorske grupe pratimo od gradilišta Ptujске Gore, zajedničkog pothvata većeg broja velikaških obitelji uključujući i Hermana Celjskog, te samostana u Pleterju i Lepoglavi, kao dva važna gradilišta u potpunosti pod njegovim pokroviteljstvom. Gotovo istovremeno, pokroviteljstvom istog donatora/investitora, u zapadnoj Slavoniji grade se župna crkva u Mihovljanu (Čakovec), zatim dvor sa dvorskom kapelom nad Krapinom, gradska kula grada Varaždina, a bilježimo i graditeljsku aktivnost na samostanu pod Garićem, samostanu u Šenkovcu kod Čakovca. Vjerojatno nedugo potom građena je i kapela u Plemenščini nad Pregradom, a mnogi elementi povezuju i župnu crkvu u Knegincu te vjerojatno župnu crkvu u Križevcima. S druge strane granice, na području Štajerske i Kranjske, Celjski grade župnu crkvu u Šentrupertu u Dolenjskoj, a otkriveni su elementi koji svjedoče o značajnoj

etapi radova na celjskom dvoru u Celju. S druge strane kapela u crkvi Svetog Danijela u Celju, također nedvojbeno povezana s istim donatorom, pokazuje tek zanemarive stilske veze s kasnijim spomenicima, te zaključujemo da se Hermanova majstorska grupa naprosto formirala nakon radova na kapeli, točnije, tijekom radova majstorske radionice Ptujске Gore.

Jednako važno definiranje vanjskih relacija otvara širu problematiku prelaska južno od Drave stilskih koncepata koji se u literaturi šire definiraju utjecajem gradilišta Praške katedrale, točnije, dijaspore majstora radionice Petra Parlera nakon njegove smrti, ili možda još za njegova života. Utvrđujemo da ovi utjecaji doista s gradilištima Hajdine i Ptujске Gore, već krajem 14. stoljeća prodiru u prekodravske zemlje, no put od praškog gradilišta do Donje Štajerske, Kranjske i zapadne Slavonije nije bio ni izravan, niti lišen nekih kolateralnih utjecaja. Čini se da je za prodor parlerijanskog umjetinčkog idioma, jednako kao za Zagrebačku katedralu, značajnije gradilište južnog zvonika Stephansdoma u Beču, nego same Praške katedrale. Tek profiltrirani na ovom gradilištu, obogaćeni novim iskustvima – nasljeđem Rudolfove dvorske radionice i crkve S. Maria am Gestade – majstori dolaze u Hajdinu i Ptujsku Goru, donoseći utjecaje oba ova bogata nasljeđa. U Štajerskoj ostvaruje se jedinstvena sinteza nasljeđa i novih koncepata, koju sublimira jedinstveno ostvarenje Ptujске Gore, dok u zapadnoj Slavoniji novi koncepti prodiru na prostor bez vlastite tradicije, barem ni približno takve snage kakva je bila Štajerska. Možda iz tog razloga, djelovanje majstorske grupe Hermana Celjskog u zapadnoj Slavoniji ostvaruje dugotrajniji prepoznatljiv utjecaj. Pored utjecaja kojeg je nesumnjivo ostvarila Eberhardova etapa radova na Zagrebačkoj katedrali, lepoglavsko gradilište i njegove filijale u Zagorju i Međimurju odgajaju nove naraštaje majstora koji još prema kraju 15. stoljeća ponavljaju i prenose naučeno. Zvezdasti svod postaje standard zagorskih i međimurskih crkvā, karakteristične 'parlerijanske' maske variraju se tijekom stoljeća u Svetom Martinu na Muri, Nedelišču, Križevcima, sve dok se potpuno ne utope u rustkaliziranim oblicima Cirkovljana ili Ravena.